https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.121
УДК 94:330.341.1:331.101.262:355.02:327(477)

Валерій КОПІЙКА
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна)
kopiika@knu.ua
https://orcid.org/0000-0002-3493-1503
Олена ПРИЯТЕЛЬЧУК
докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри міжнародного бізнесу,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна)
pryiatelchuk@knu.ua
https://orcid.org/0000-0002-5222-452X

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА ПОВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення підходів до післявоєнної реконструкції України, у якій поряд із відновленням інфраструктури пріоритетного значення набуває розвиток людського капіталу як стратегічного ресурсу економічного зростання, національної безпеки та інституційної стійкості. Сучасні міжнародні підходи наголошують на інвестиціях в освіту, науку, охорону здоров'я, інновації та розвиток професійних компетентностей. **Метою статті** є обґрунтування ролі людського капіталу як ключового чинника післявоєнної реконструкції України та розроблення авторської моделі його розвитку в системі національної

Цитування: Копійка В., Приятельчук О. Людський капітал як основа повоєнної реконструкції України: історичний досвід, безпекові виклики та міжнародний вимір. *Український історичний журнал*. 2026. № 5 (590). С. 121—134. https://doi.org/10.15407/uhj2026.05.121

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2026. № 5 (590)

стійкості. У дослідженні проаналізовано еволюцію концепцій післявоєнної реконструкції та міжнародний досвід повоєнного відновлення, оцінено вплив війни на людський капітал України, визначено його взаємозв'язок із безпекою, економічним розвитком та інституційною спроможністю, обґрунтовано роль міжнародного партнерства, інновацій і вищої освіти та запропоновано механізми практичної реалізації авторської моделі. Використано **методи дослідження**: історико-порівняльний, системний, інституціональний і структурно-функціональний підходи, а також методи аналізу, порівняння, узагальнення та систематизації наукових джерел, міжнародних статистичних даних і стратегічних документів. Стаття має міждисциплінарну спрямованість і сполучає методи, підходи, моделі з різних дисциплін і напрямів сучасної соціогуманітаристики, зокрема дуже важливими є історичні макроконтексти повоєнної реконструкції з досвіду інших країн. **У результаті** дослідження запропоновано авторську дворівневу циклічну модель розвитку людського капіталу, яка інтегрує безпекові, економічні, соціальні, інституційні та міжнародні чинники післявоєнної реконструкції. Доведено, що інвестиції в людський капітал є визначальним чинником економічного відновлення, соціальної стійкості та національної безпеки України. Запропонована модель є сполученням конструктів мережевого та системно-динамічного видів моделювання і може бути використана при формуванні державної політики післявоєнної реконструкції, розвитку людського капіталу та координації міжнародної допомоги.

Ключові слова: *людський капітал, післявоєнна реконструкція, національна безпека, національна стійкість, міжнародна підтримка, інституційна спроможність, інноваційний розвиток, повоєнне відновлення України.*

Широкомасштабна російська агресія проти України висунула на перший план питання повоєнної реконструкції як одного з ключових напрямів державної політики та міжнародної співпраці. Порівняно з попередніми історичними епохами, реконструкція, яку переживають у сучасні роки, розглядається не лише як відновлення зруйнованої інфраструктури, але як трансформація економіки, державних інституцій та суспільства в цілому. Досвід західноєвропейських країн, Японії, Республіки Корея переконливо свідчить, що довгострокові досягнення повоєнного відновлення визначаються не лише великою кількістю фінансової допомоги, але й здатністю будувати людський капітал та встановлювати інституційну спроможність та інноваційні моделі розвитку державою.

За сучасних умов людський капітал стає стратегічно значущим елементом економічного розвитку, соціальної стабільності, інституційної ефективності та національної безпеки. Для України одночасно з захистом держави, встановленням курсу на європейську інтеграцію та розробкою політики повоєнного відновлення, інвестиції в освіту, науку, охорону здоров'я та розвиток професійних компетенцій перетворюються з інструменту соціальної політики на передумову для довгострокової реконструкції та забезпечення конкурентоспроможності держави.

Теоретичні рамки вивчення повоєнної реконструкції еволюціонували з праць Т. Джадта, М. Хогана, Дж. Де Лонга, Б. Айхенгріна, В. Абельшаузера, К. Джонсона та інших авторів, які проводили дослідження для документування поступу повоєнних відновлень у Європі та Азії. Поняття людського капіталу походить зі студій Т. Шульца, Г. Бекера, Е. Ханушека, Л. Вессмана та останніх досліджень Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку (далі — ОЕСР) та Програми розвитку ООН. Декілька елементів повоєнної реконструкції України, людського капіталу, а також національної стійкості були визначені в

роботах українських учених, дослідженнях, проведених аналітичними органами Національного інституту стратегічних досліджень, Центру Разумкова та ін.

Водночас існує значний дослідницький розрив у сучасній науковій літературі. Основна увага дослідників повоєнної реконструкції зосереджена переважно на економічних, політичних або навіть безпекових аспектах, а людський капітал оцінюється як незалежний визначник економічного розвитку або соціальної політики. Процес інтеграції історичного повоєнного досвіду відновлення із сучасними принципами людської безпеки, інституційної спроможності, міжнародної співпраці та механізмами використання людського капіталу як системоутворювального виміру в реконструкції повоєнної України не був добре вивчений. Тісно пов'язані моделі, що інтегрують історичні, міжнародні, безпекові та інституційні аспекти розвитку людського капіталу в єдину конструкцію державної політики, практично не існують. Ця наукова порожнеча вимагає встановлення концептуальної лінзи для розуміння людського капіталу у сфері процесу повоєнної реконструкції України та встановлення наукової новизни запропонованого дослідження.

Розвиток ідеї повоєнної реконструкції

Реконструкція державної політики після війни є однією з центральних тем і була розроблена як відповідь на масштабні руйнування, спричинені війнами та збройними конфліктами. Її зміст став питанням не лише відновлення матеріальної інфраструктури, але й повної трансформації економічних, соціальних та інституційних систем. Ця еволюція кристалізувала сучасну перспективу реконструкції як засіб не лише полегшення наслідків війни, але й встановлення передумов для довгострокового розвитку.

Наприкінці Другої світової війни держави Європи здебільшого вирішували завдання відновлення промисловості, транспорту, енергетики, житла та іншої інфраструктури. Найбільш масштабним міжнародним інструментом цього процесу був план Маршалла (1948—1952), завдяки якому 16 європейських країн отримали понад 13 млрд дол. США у вигляді виплат і допомоги (більше ніж 150 млрд дол. США станом на зараз). Успіх був зумовлений не лише фінансовою допомогою, але й поєднанням економічних реформ, модернізації виробництва, розвитку міжнародної торгівлі та встановленням демократичних інституцій [1; 2].

Прогрес цієї концепції реконструкції показав, що зростання відбувається не лише завдяки обсягу інвестицій у капітал (фізичний капітал). Повоєнне відродження Німеччини було зумовлене поєднанням соціального сектора для ринкового обміну, індустріалізації та значних інвестицій у професійну підготовку та наукові дослідження. Японія обрала подібний стратегічний підхід, зосереджуючись на технологічному оновленні виробництва, розвитку людського капіталу та промисловій політиці. За таких обставин статус Республіки Корея як великої технологічної держави був не лише результатом державної допомоги у сферах освіти, науки та високотехнологічних галузей [3—5], але й їхньої адаптації до цієї нової форми економічного порядку після війни.

Після конфліктів на Західних Балканах у 1990-х рр. розпочався новий етап у розвитку концепції повоєнної реконструкції, відмінний від повоєнної Європи середини XX ст., коли іноземні агентства поєднували фінансування для відновлення інфраструктури з реформуванням державного управління, розвитком місцевого самоврядування, освітніми програмами, охороною здоров'я та поверненням внутрішньо переміщених осіб. Це призвело до визнання залежності ефективності реконструкції від гарантії державою інституційної спроможності, соціальної згуртованості та розвитку людського потенціалу [6—9].

Таким чином, спостерігаємо поступову еволюцію парадигми повоєнної реконструкції від відновлення матеріальних ресурсів до розвитку людського капіталу як основи економічної конкурентоспроможності, демократичного управління, стійкості. Ця тенденція формує сучасні глобальні стратегії щодо відновлення України.

Переформулювання цілей повоєнної реконструкції призвело до розвитку поняття людського капіталу як визначника сталого довгострокового поступу. Якщо початкові програми повоєнного відновлення були орієнтовані на матеріальні активи, то протягом другої половини XX ст. міжнародні організації почали серйозно ставитися до освіти, охорони здоров'я, науки та навичок робочої сили як до стратегічних інвестицій, спрямованих на стимулювання економічного зростання та побудову стійкості держави.

Теоретичною основою стала концепція людського капіталу Т. Шульца та ін., яка показала, що інвестиції в освіту, професійну підготовку та медичну допомогу розвивають продуктивний капітал, який краще підходить для економічної конкурентоспроможності, довгострокового розширення продуктивності та зростання робочої сили. Пізніше цю ідею підтримали інститути реалізації Світового банку, ОЕСР, ЄС та Програми розвитку ООН, де людський капітал був визнаний «основою» креативного розвитку, доброго управління та стійкості спільнот.

Міжнародна практика початку XXI ст. перенесла акцент з відновлення фізичної інфраструктури на виховання стійких суспільств. В офіційних документах Світового банку, ОЕСР та Європейської комісії повоєнна реконструкція описується як «інтегрований підхід і стратегія, яка поєднує економічне відновлення, нарощування людського капіталу, цифрову трансформацію, інституційні реформи та адаптацію до міжнародних економічних та безпекових структур». У цій моделі людський капітал не лише служить елементом економічного розвитку, але є ключовим компонентом національної безпеки.

Для України в умовах широкомасштабного російського вторгнення війна це питання стає надзвичайно важливим. Значні демографічні втрати, вимушена міграція, руйнування освітньої та наукової інфраструктури, відсутність кваліфікованих кадрів і трансформація ринку праці свідчать про те, що обсяг і спосіб повоєнної реконструкції визначатимуться здатністю держави не лише відновити зруйновану війною фізичну інфраструктуру, а й відновити людський потенціал. Значення людського капіталу як важливого чинника економічної безпеки, соціальної стійкості чи інституцій закладає основу для подальшого аналізу його ролі в рамках системи національної безпеки України.

Людський капітал як елемент національної безпеки України

Широкомасштабна російська агресія докорінно змінила роль людського капіталу в системі державної політики України. До 2022 р. він загалом сприймався як вимір соціально-економічного розвитку — під час війни він став одним із найважливіших аспектів державної безпеки та національної стійкості. Довгострокові ризики, що включають втрату населення, руйнування освітніх і медичних закладів, трансформацію ринку праці та погіршення демографічних факторів, не лише шкодять економіці, а й обороноздатності, ефективності державного управління та відновленню країни після воєн.

Сучасна російсько-українська війна тлумачиться міжнародними організаціями як найбільша демографічна криза в Європі з часів Другої світової війни. Станом на початок 2025 р. понад 6 млн українських громадян перебували за межами України, а близько 3,7 млн все ще є внутрішньо переміщеними особами. Відчутні втрати в освітній, науковій та медичній інфраструктурі, що безпосередньо вплинуло на якість формування людського капіталу. Це не дешево. Прямі втрати в освіті й науці оцінюються в мільярди доларів США, а відновлення людського потенціалу триватиме довше за відбудову матеріальних об'єктів.

Масштабні міграційні процеси доповнюються структурними змінами на ринку праці. Найбільших втрат зазнали висококваліфіковані фахівці, молодь, науковці та працівники в галузях науки, технологій, інженерії та матеріалів (технічні галузі); помітна нестача працівників у промисловості, будівництві, транспорті, освіті, медицині та державному секторі. Підприємства оцінюють нестачу підготовлених працівників як одну з найсуттєвіших перешкод для економічного відновлення. Це свідчить про стратегічне значення людського капіталу в контексті економічної безпеки держави.

Процес такої трансформації зумовлений сучасними дослідженнями безпеки та розробкою концепції людської безпеки, де основним об'єктом захисту є не лише держава, а й індивід, його добробут, здоров'я, освіта, а також можливості для самореалізації. Запропонована Програмою розвитку ООН у 1994 р., ця концепція була переосмислена у відповідь на глобальні кризи XXI ст., коли можливості людини стали визначальним фактором реакції суспільства на війни, пандемії, економічні потрясіння та різноманітні інші складні загрози. Для України це означає включення політики розвитку людського капіталу в систему національної безпеки, у військові, економічні та інституційні аспекти.

Таким чином, взаємодія людського капіталу та економічної безпеки виражається через його вплив на продуктивність праці, інновації, податкові надходження та економічну конкурентоспроможність. Дослідження ОЕСР та Світового банку демонструють, що країни з розвиненою системою освіти, ефективною охороною здоров'я та науковою інфраструктурою, як правило, швидше відновлюються від криз і мають більший потенціал економічного зростання. Саме тому сучасні міжнародні практики розглядають інвестиції в людський капітал як стратегічно орієнтовані інвестиції в майбутню безпеку держави.

У цьому відношенні соціальна стійкість також важлива, оскільки впливає на здатність суспільства реагувати на тривалі кризи та підтримувати функціонування держави. В умовах воєнного часу доступ до освітніх та медичних послуг, можливості для психологічної реабілітації, підтримка ветеранів, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, професійна перепідготовка та розвиток громад мають першочергове значення.

Людський капітал є умовою інституційної спроможності держави. Ефективність держави як держави, а також реалізація реформ, цифровізація державних послуг, інтеграція з ЄС та міжнародна фінансова допомога та багато інших аспектів також значною мірою залежать від наявності професійних кадрів, забезпечення сучасної системи освіти та формування управлінських навичок. Міжнародний досвід повоєнного відновлення в Німеччині, Японії та Західних Балканах підтверджує, що ефективність використання зовнішніх ресурсів та темпи відновлення в основному визначаються якістю інституцій.

У постконфліктному світі, коли ми говоримо про людський капітал, це не просто соціально-економічний ресурс в ізоляції, це частина національної безпеки — поєднання демографічного потенціалу, освітньої системи, наукових знань, охорони здоров'я, професійної спроможності та інституційної спроможності держави. Така складність вимагає переходу від політики компенсації втрат до довгострокового фокусу на інвестиціях у людський капітал як на наріжному камені повоєнної реконструкції України. У цій рамці міжнародне партнерство не лише служить інструментом фінансування, а й джерелом передачі знань, інновацій та сучасних управлінських практик для створення нової моделі розвитку людського капіталу.

Міжнародний вимір розвитку людського капіталу

Повоєнне відновлення сучасних країн усе більше потребує інтернаціоналізованого середовища, яке базується на поєднанні фінансової підтримки, технологічних трансферів, інституційної допомоги, розвитку людського капіталу та ін. Історія реалізації плану Маршалла та повоєнної реконструкції Західних Балкан, а також сучасні практики підтримки країн, що постраждали від військових конфліктів, показали, що єдине, що може зробити міжнародна допомога, це допомогти процесу відновлення. Ефективність значною мірою визначається якістю національних інституцій, здатністю держави проводити структурні реформи, а також інвестиціями у формування людського потенціалу.

З початком широкомасштабної війни Україна стала найбільшим отримувачем міжнародної фінансової та технічної допомоги в Європі з часів закінчення Другої світової війни. Підтримка з боку ЄС, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Програми розвитку ООН та інших міжнародних партнерів буде надана не лише для відновлення критичної інфраструктури, а й для

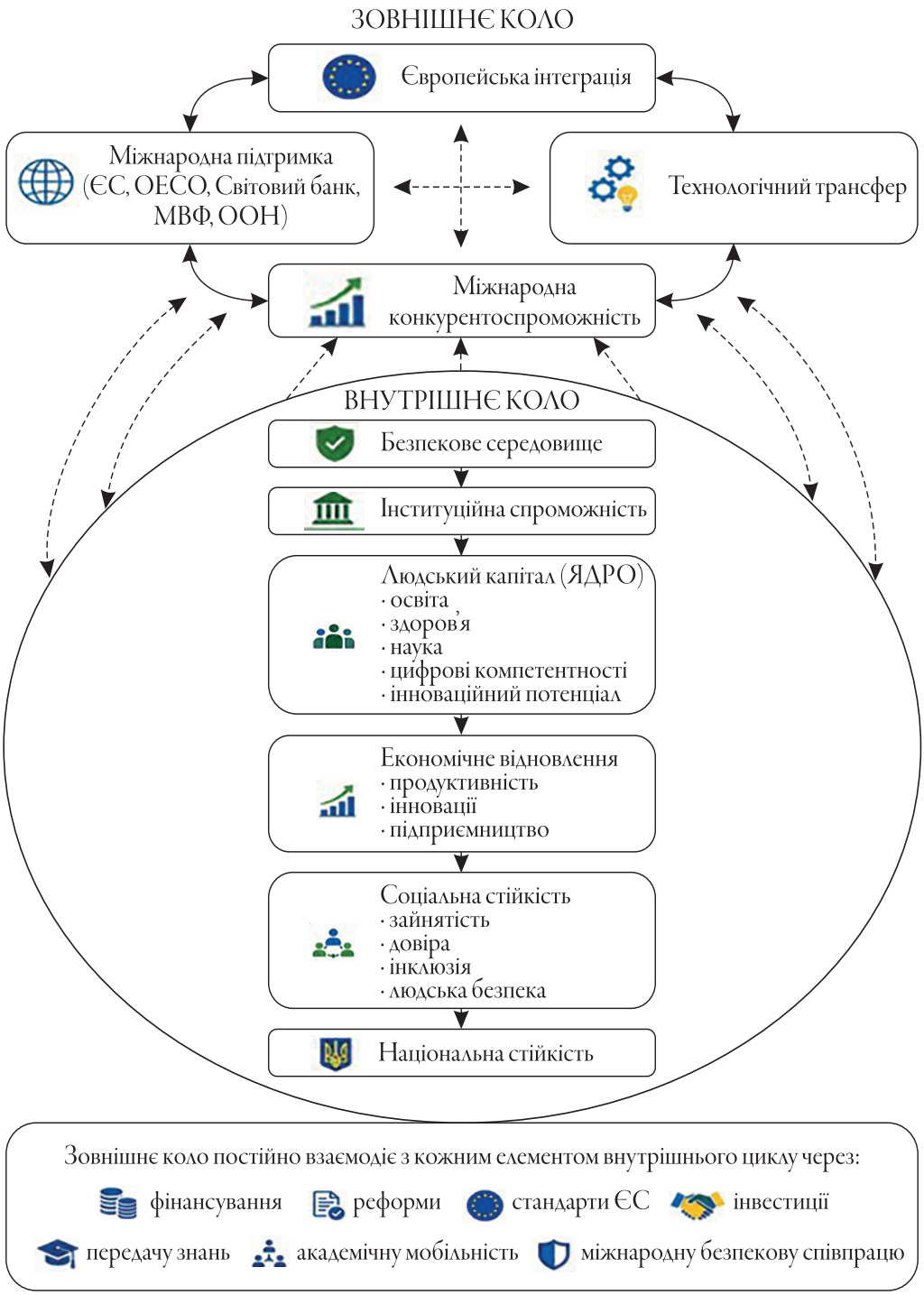
модернізації державного управління, цифрової трансформації, реформування освіти, науки, охорони здоров'я та регіонального розвитку. Дійсно, міжнародний досвід підтверджує, що значні обсяги зовнішньої фінансової підтримки не гарантують довгострокових ефектів економічних змін без розвитку людського капіталу та ефективних державних інституцій.

Тому в сучасних умовах людський капітал є переважним інтеграційним фактором між внутрішньою політикою розвитку та міжнародною мережею. Він допомагає визначити здатність країни використовувати міжнародні фінансові ресурси, здійснювати інновації, адаптувати європейські стандарти управління та гарантувати технічну модернізацію своєї економіки. Таким чином, міжнародне партнерство має не лише фінансувати повоєнну реконструкцію, а й стати способом передачі знань, розвитку компетенцій, академічної мобільності, наукової співпраці та інституційного навчання.

Отже, європейський дослідницький та освітній простір добре інтегрується з Україною. Участь у таких ініціативах, як Horizon Europe, Erasmus+, Digital Europe, EU4Health, та реалізація можливостей, наданих країні Українським фондом, сприяють встановленню умов для освітньої політики, інфраструктури для досліджень, підготовки найкращих талантів, створення інноваційної економіки. Відповідно, міжнародна співпраця має бути включена в довгостроковий план комплексної політики розвитку людського капіталу, а також як механізм фінансування кожного окремого проєкту реконструкції.

Узагальнення історичного досвіду дозволило створити авторську концептуальну модель розвитку людського капіталу в системі післявоєнного відновлення (див. ілюстрацію). На цій основі стверджується, що людський капітал є центральним елементом взаємодії між безпековими, економічними, соціальними, інституційними та міжнародними компонентами розвитку держави. На відміну від попередніх моделей реконструкції, де індивід розглядається як об'єкт соціальної політики, нова модель вважає людський капітал одним з основних ресурсів для створення національної стійкості та довгострокової конкурентоспроможності.

Авторська модель керується трьома принципами: пріоритетність розвитку людського капіталу, циклічність взаємодії між безпекою, економікою та інституціями, інтеграція іноземної допомоги у структури внутрішнього розвитку. Модель працює на двох рівнях (колах). Зовнішнє коло відображає стратегічний контекст державної діяльності, включаючи міжнародну співпрацю, роль держави в національній політиці, інституційну спроможність, інвестиції, інноваційний розвиток, економічне зростання та національну безпеку. Ці елементи постійно взаємодіють і створюють умови для розвитку людського капіталу. Внутрішнє коло представляє його форму у прямому відтворенні через освіту, науку, охорону здоров'я, професійні компетенції, цифрові інструменти, соціальну інтеграцію та навчання протягом усього життя. На двох рівнях взаємодія веде до самопідтримувальної логіки розвитку людського капіталу, що підвищує економічне відновлення та інституційну модернізацію, а прогрес, що виникає внаслідок економічного розвитку, створює нові можливості для інвестування в людей.

Циклічна модель розвитку людського капіталу в умовах повоєнної відбудови України*

*Розроблена авторами на основі: [6; 8; 13—14].

Запропоновані тут механізми є складними й потребують синхронного впровадження. Ізольоване впровадження цих принципів не сформує стійкого циклу розвитку людського капіталу, що є центральним для моделі, запропонованої авторами.

Основною відмінністю запланованої моделі є зв'язок історичного досвіду в післявоєнній реконструкції з сучасними ідеями людської безпеки, економічної стійкості та інноваційного розвитку. Ця перспектива дозволяє нам думати про післявоєнне відновлення не як про єдиний процес завершення руйнувань, а як про постійний цикл модернізації, керований інвестиціями в людський капітал.

Запропонована модель розвитку людського капіталу в післявоєнний період вимагає переходу від секторального підходу до розвитку людського капіталу, до інтегрованої державної політики в освіті, науці, економіки, безпеці та міжнародній співпраці в єдиному процесі післявоєнної реконструкції. Досвід післявоєнної Європи, Японії та Республіки Корея свідчить, що довгострокове економічне зростання досягається не лише завдяки обсягу фінансової підтримки, але й через інституційну силу, яку держава може використовувати для залучення зовнішніх джерел для розвитку людського потенціалу, технологічних інновацій та інституційного вдосконалення.

Центральним механізмом створення моделі має бути встановлення мережі цільових інвестицій у людські ресурси. На відміну від традиційного фінансування окремих соціальних програм, такі інвестиції повинні забезпечувати довгострокове відтворення знань, професійних компетентностей, наукового потенціалу та інноваційної спроможності країни. Пріоритети повинні включати модернізацію освітньої системи, розвиток науки, підтримку безперервного професійного навчання, цифрові навички, охорону здоров'я та плани повернення та реінтеграції осіб, які були змушені покинути Україну. У цьому сенсі інвестиції в людський капітал можуть вважатися майбутніми інвестиціями не лише в соціальні витрати, але й у продуктивність економіки, конкурентоспроможність держави та національну стійкість.

Розвиток інноваційної економіки є важливою передумовою для впровадження запропонованої моделі. Міжнародний досвід показує, що післявоєнна реконструкція дозволяє не лише для відновити втрачені можливості, але й провести технологічну модернізацію. Для України це означає перехід до економіки, заснованої на знаннях, розвиток високих технологій, державних інституцій, підтримку підприємництва, що базується на знаннях, та трансформацію науки, промисловості та державної служби. Саме тут інноваційний розвиток гарантує перетворення людського капіталу в актив, зростання та міжнародну конкурентоспроможність.

Особливе місце в запропонованій моделі посідає вища освіта та університетська система. У сучасних умовах університети мають бути центрами виробництва знань, розбудови інфраструктури, технологічного трансферу, підготовки кадрів для державного управління та післявоєнної реконструкції, а також центрами регіонального розвитку. Світовий досвід демонструє, що університети створюють інноваційні екосистеми, сприяють синергії науки, бізнесу та держави та сприяють розвитку людського капіталу відповідно до характеристик економіки XXI ст.

Іншим ключовим інструментом є сприяння міжнародній співпраці. Участь України в європейській освітній системі та її зв'язок з європейським навчальним, науковим та інноваційним простором також можуть створити перспективи для залучення сучасних технологій, інвестицій та практик для ефективного управління. Окрім фінансування особистих проєктів, участі у програмах ЄС, міжнародних дослідницьких співпрацях та академічних мережах, має бути забезпечена довгострокова модернізація систем освіти, науки та державного управління відповідно до європейських норм.

Чи буде досягнута ефективність авторської моделі, залежить від якості державного управління та інституційної спроможності. Співпраця в державній політиці, відкритість щодо міжнародної допомоги, створення цифрових інструментів управління, планування та моніторинг наслідків, відповідна заявленим цілям діяльність центральних і місцевих урядів, бізнесу, вищої освіти та зовнішніх інституцій перетворять людський капітал з об'єкта соціальної політики, на головний фактор економічної модернізації та національної безпеки.

З погляду практичної реалізації, важливо сформувати процес безперервного циклу, у якому людський капітал підкріплюється освітою, наукою, інноваціями та професійним розвитком, забезпечуючи інституційну спроможність, економічну конкурентоспроможність та національну стійкість держави — це одна з основних цілей запропонованої моделі. Таким чином, післявоєнна реконструкція України не повинна розглядатися як відновлення довоєнного стану — це період можливостей, коли ми маємо бути готові трансформуватися в інноваційну модель розвитку, засновану на знаннях, людському потенціалі та міжнародній співпраці.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що еволюція концепції післявоєнної реконструкції відображає закономірний перехід від вузького розуміння відбудови як процесу відновлення матеріальної інфраструктури до комплексної моделі розвитку, у центрі якої перебувають людський капітал, інституційна спроможність, інновації та міжнародне партнерство. Узагальнення історичного досвіду реалізації плану Маршалла, післявоєнного розвитку ФРН, Японії, Республіки Корея та держав Західних Балкан підтвердило, що довгострокова ефективність реконструкції визначається не лише обсягом зовнішньої фінансової допомоги, а насамперед здатністю держави інвестувати в освіту, науку, охорону здоров'я, професійні компетентності та якість державного управління.

В умовах широкомасштабної війни людський капітал трансформувався з чинника економічного розвитку у стратегічний ресурс національної безпеки та державної стійкості. Демографічні втрати, масштабна міграція населення, дефіцит кваліфікованих кадрів, руйнування освітньої та наукової інфраструктури створюють довгострокові виклики, подолання яких потребує інтеграції політики розвитку людського капіталу до системи забезпечення економічної безпеки, соціальної згуртованості та інституційної спроможності України. Це підтверджує доцільність розгляду людського капіталу як системоутворювального елемента післявоєнної реконструкції.

Міжнародна підтримка є необхідною передумовою післявоєнного відновлення України, однак її результативність залежить від спроможності національних інституцій ефективно використовувати зовнішні ресурси, адаптувати міжнародний досвід та забезпечувати довгостроковий розвиток людського потенціалу. У цьому контексті інтеграція України до європейського освітнього, наукового та інноваційного простору має розглядатися як стратегічний інструмент модернізації держави, а не виключно як механізм залучення фінансової допомоги.

Розроблена авторами дворівнева циклічна модель розвитку людського капіталу інтегрує історичний досвід післявоєнної реконструкції, сучасні концепції людської безпеки, міжнародне партнерство та інституційну спроможність у єдину систему взаємопов'язаних елементів. Запропонована модель є сполученням конструктів мережевого та системно-динамічного видів моделювання, де людський капітал розглядається не як окремий ресурс соціально-економічного розвитку, а як центральний елемент взаємодії між безпековим, економічним, соціальним та міжнародним елементами післявоєнної реконструкції, що функціонує за принципом безперервного циклу взаємного посилення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні механізмів реалізації державної політики, орієнтованої на довгострокові інвестиції в людський капітал, розвиток інноваційної економіки, модернізацію системи вищої освіти, зміцнення інституційної спроможності та розширення міжнародного науково-освітнього співробітництва. Запропоновані підходи можуть бути використані під час розроблення державних стратегій післявоєнного відновлення, програм розвитку людського капіталу, документів у сфері національної безпеки, а також у діяльності закладів вищої освіти, органів державної влади та міжнародних партнерів України.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням системи кількісних індикаторів оцінювання ефективності інвестицій у людський капітал, моделюванням сценаріїв його впливу на економічне зростання та національну стійкість, а також із порівняльним аналізом практик післявоєнної реконструкції різних держав для адаптації найбільш ефективних механізмів до українських умов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Hogan, M.J. The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947—1952. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 482 p.
2. De Long, J.B. & Eichengreen, B. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. Cambridge: National Bureau of Economic Research, 1991. 32 p.
3. Johnson, C. MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975. Stanford: Stanford University Press, 1982. 393 p.
4. Amsden, A.H. Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization. New York: Oxford University Press, 1989. 400 p.
5. Abelshauser, W. Germany: Guns, Butter, and Economic Miracles. *Harrison, M. (ed.). The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison.* Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 122-176.

6. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 — February 2023. Washington: World Bank, 2023. 138 p.
7. World Development Report 2024: The Middle-Income Trap. Washington: World Bank, 2024. 241 p.
8. Ukraine 2024 Report. Commission Staff Working Document. Brussels: European Commission, 2024. 100 p.
9. European Commission. European Innovation Scoreboard 2024. Brussels, 2024. 92 p.
10. Acemoglu, D. & Robinson, J.A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: Crown Publishers, 2012. 544 p.
11. Angrist, N., Djankov, S., Goldberg, P.K. & Patrinos, H.A. Building Back Better: Education and Human Capital after Crisis. Washington: World Bank, 2023. 2 p.
12. Becker, G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 412 p.
13. EU Support for Ukraine. *European Union.* 2023. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_en (дата звернення: 18.06.2026).
14. Ukraine Recovery and Reconstruction. *European Investment Bank.* 2024. URL: https://eib.org (дата звернення: 10.06.2026).
15. Background information for the BUDG exchange of views with the Ukrainian Parliament on 28 June 2023: Background Briefing. 13 p. *European Union.* 2023. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-support-ukraine_en (дата звернення: 22.05.2026).
16. Florida, R. The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. New York: Basic Books, 2002. 404 p.
17. Hanushek, E.A. & Woessmann, L. The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth. Cambridge, MA: MIT Press, 2015. 280 p.
18. Inclusive labour markets for job creation in Ukraine: Project final overview / International Labour Organization. Geneva: ILO, 2024. 6 p. URL: https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/inclusive-labour-markets-job-creation-ukraine.
19. International Monetary Fund. Ukraine: Fourth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility, Request for Modifications of a Performance Criterion, and Financing Assurances Review — Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 24/199. Washington: International Monetary Fund, 2024. 154 p.
20. Judt, T. Postwar: A History of Europe Since 1945. New York: Penguin Books, 2005. 960 p.
21. North, D.C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
22. OECD Economic Surveys: Ukraine 2024. *OECD*. 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/serials/oecd-economic-surveys_g1ghghge.html (дата звернення: 12.06.2026).
23. Porter, M.E. Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review.* 1998. 76(6): 77-90.
24. Schultz, T.W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. 51(1): 1-17.
25. United Nations Development Programme. *Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security*. New York, 1994. URL: https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostats.pdf
26. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World. *United Nations Development Programme*. 2024. URL: https://

hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24overviewen.pdf (дата звернення: 11.05.2026).
27. The Future of Jobs Report 2023. Geneva. *World Economic Forum.* 2023. URL: https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/ (дата звернення: 15.06.2026).
28. Shevchuk, V.O. Liudskyi kapital yak chynnyk ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. 2023. 68(9): 18-35 [in Ukrainian].
[Шевчук В.О. Людський капітал як чинник економічного відновлення України. *Економіка України*. 2023. № 68(9). С. 18—35].

Надійшла / Received 10.07.2026
Прийнята до друку / Accepted for publication 08.09.2026
Опубліковано / Published: 11.11.2026

Valerii KOPIIKA
Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
kopiika@knu.ua
https://orcid.org/0000-0002-3493-1503
Olena PRYIATELCHUK
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of International Business,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
pryiatelchuk@knu.ua
https://orcid.org/0000-0002-5222-452X

HUMAN CAPITAL AS THE BASIS OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE: HISTORICAL EXPERIENCE, SECURITY CHALLENGES AND INTERNATIONAL DIMENSION

The relevance of the study is due to the need to rethink approaches to the post-war reconstruction of Ukraine, in which, along with the restoration of infrastructure, the development of human capital as a strategic resource for economic growth, national security, and institutional stability acquire priority. Modern international approaches focus on investments in education, science, healthcare, innovation, and the development of professional competencies. **The purpose of the article** is to substantiate the role of human capital as a key factor in the post-war reconstruction of Ukraine and to develop the authors' model of its development in the system of national stability. The study analyzes the evolution of post-war reconstruction concepts and international experience of post-war recovery, assesses the impact of the war on Ukraine human capital, determines its relationship with security, economic development and institutional capacity, justifies the role of international partnership, innovation and higher education, and proposes mechanisms for the practical implementation of the authors' model. The following **research methods** were used: historical-comparative, systemic, institutional and structural-functional approaches, as well as methods of analysis, comparison, generalization and systematization of scientific sources, international statistical data, and strategic documents. The article is interdisciplinary in nature, combining methods,

approaches, and models from various disciplines and fields within contemporary social sciences and the humanities; the historical macro-contexts of post-war reconstruction based on the experience of other countries are of particular importance. **As a result** of the study, the authors' two-level cyclical model of human capital development is proposed, which integrates security, economic, social, institutional, and international factors of post-war reconstruction. Unlike existing approaches, human capital is considered as a central element of interaction between the security environment, institutional capacity, innovative development, and international support. It is proven that investments in human capital are a determining factor in economic recovery, social stability, and national security of Ukraine. The key role of universities as centers of education, science, innovation, and regional development is substantiated. The proposed model is a combination of constructs of network and system-dynamic modeling and can be used in the formation of state policy of post-war reconstruction, human capital development and coordination of international aid.

Keywords: *human capital, post-war reconstruction, national security, national resilience, international support, institutional capacity, innovation-driven development, Ukraine recovery.*